

Anneli Kauppinen

Hyvinkää

KUN POPULAARITEKSTIN AJATUS EI VÄLITY

ABSTRACT

SOME PROBLEMS IN A POPULAR SCIENTIFIC TEXT

It is not easy to write a clear and exact popular scientific text. This paper reports on a reading test. The text used in this test was published in a popular journal of medicine and it concerns the abortion as an ethical problem. The test was given to 51 students. The results of the test indicated that there was not very much agreement between the readers about the intentions of the writer of the text.

Tieteen yleistajuistamisen tarve on nykyisin suuri. Enää ei ole kysymys pelkästään kansanvalistuksesta sanan vanhassa merkityksessä, johon sisältyy ajatus oppimattomalle kansalle ylhäältäpäin annetusta yksinkertaistetusta tiedosta. Tilanne on nykyisin se, että "valistettavaa kansaa" ovat myös pitkälle koulutetut ihmiset, jotka tarvitsevat nopeasti omaksuttavaa ja luotettavaa tietoa oman alansa ulkopuolelta. Tiedettä yleistajuvia lehtiä on syntynyt viime vuosina useitakin. Sen lisäksi tieteen yleistajuistamista harjoittavat kaikki tieto- ja oppikirjat sekä monet sanoma- ja aikakauslehdet.

Käsitykseni mukaan useissa maassamme ilmestyvissä tiedettä yleistajuvissa lehdissä julkaistaan korkeatasoisia artikkeleita. Monessa tapauksessa ne ovat ymmärrettävämpiä ja havainnollisempia kuin monet oppikirjatekstit. Syynä on varmasti se, että vaikeaselkoisuutta on hankala saada kaupaksi.

Vaikka tiedettä yleistajuistavien lehtien kirjoitukset yleensä ovat selkeitä, sattuu niitäkin lukiessa joskus eteen hankala ymmärtämispätkin. Sain aiheen tähän artikkeliin lukiessani Terveys 2000 -lehestä Matti Ja Heta Hägryn aborttia käsittelevän kolumnin "Kohdusta hautaan". Kolumni käsittelee aborttia moraalifilosofisesta näkökulmasta.

Koska aihetta tarkastellaan eettiseltä kannalta, abortin yläkäsitteeksi annetaan tekstissä lääkärityön etiikan dramaattiset pulmakysymykset. Kirjoittajat mainitsevat abortin toteuttamistapoja ja toteavat, ettei lääkärin suorittamasta abortista - olipa se laiton tai laillinen - ole haittaa naiselle. Sen jälkeen he lyhyesti ja yksinkertaistavasti mainitsevat, miten länsimaisessa ajattelussa on eri aikoina suhtauduttu raskaudenkeskeytykseen. Lisäksi käsitellään erillisissä jaksoissa sikiön oikeuksia ja naisen oikeuksia. Sikiön oikeuksien pohdinta liikkuu pitkälti käsitteenmäärittelyn tasolla: onko sikiö ihminen vai ei?

Tekstin viimeisen jakson otsikkona on "Oikea ratkaisu?" Sen ensimmäisessä kappaleessa todetaan: "- - yksiselitteistä tuomiota tai oikeutusta aborttien sallimiselle ja kieltämiselle on vaikeata esittää."

Kolumnin kokoavat johtopäätökset tehdään tekstin lopussa. Seuraavassa kaksi viimeistä kappaletta:

Minkä tahansa maan virallisesta aborttipolitiikasta päätetäessä pitäisi varmasti ottaa huomioon ainakin seuraavat neljä asiakokonaisuutta. Ensinnäkin, kun laillisia abortteja ei ole saatavilla, laittomia teetetään ja tehdään niin paljon, että monien naisten henget ovat vaarassa. Toiseksi, abortissa tapetaan ihmisolento, jonka eettinen asema tosin on epäselvä mutta jonka kuulumista kanssamme samaan lajiin, ainakin biologisesti, ei voida kieltää. Kolmanneksi, sekä naisten että sikiöiden asemaan on otettava kantaa abortti-

politiikkaa laadittaessa. Ja vielä neljänneksi, maassa valitsevat arvot ja aatteet on otettava kokonaisuudessaan huomioon asiaa pohdittaessa.

Olemme itse pyrkineet töissämme osoittamaan, että parhaat länsimaiset arvot ja niiden kunnioittaminen voivat johtaa vain vapaamieliseen aborttinäkemykseen, jossa naisen oma valinta on riittävä ehto raskauden keskeyttämiselle. Jos olemme oikeassa, Suomen maltillista, mutta ei missään nimessä täysin vapaamielistä aborttilainsäädäntöä voidaan puolustaa vain myöntämällä, etteivät parhaat länsimaiset arvot - kuten olemme ne ymmärtäneet - sovi yhteen suomalaiskansallisten aatteiden kanssa. Nykyisenä aikana, jolloin kansallisia arvoja korostetaan vaihtoehtona "ylikansalliselle ideologiselle aivopesulle", tämän myöntäminen on valitettavasti tuskin edes vaikeaa kanssamme eri mieltä oleville.

Teksti, joka yleisesti ottaen on kielellisesti selkeä ja ymmärrettävä, muuttuu viimeisessä kappaleessa vaikeaselkoiseksi:

1. parhaat länsimaiset arvot tulee määritellyksi vain sivulauseella kuten me ne olemme ymmärtäneet. Aiempanakaan tekstissä ei tätä käsitettä esitetä eikä määritellä. Se ei siis saa mitään selkeää asemaa tekstin sisäisessä käsittehierarkiassa. Tällaisenaan se jää vaille tarkoitetta.

2. Samalla tavalla hämätarkoitteiksi jäävät suomalaiskansalliset aatteet ja kansalliset arvot.

3. Viimeisen virkkeen tämän on tarkoitettu sidospronominiksi, mutta sen korrelaatti ("parhaiden länsimaisten arvojen ja suomalaiskansallisten aatteiden yhteensopimattomuus") on vaikeasti hahmotettava, eikä luontevaa sidosta synny.

4. Paitsi että tämä-sanan tarkoite on vaikeasti löydettävissä, myös semanttisesti kielteinen lauserakenne on valitettavasti tuskin edes vaikeaa kanssamme eri mieltä oleville mutkistaa ajatustyötä. Sitä paitsi kanssamme eri mieltä olevien tarkoitetta ei ole täsmennetty.

5. Kirjoittajat tuovat vielä sekä toisaalta parhaiden länsimais-
ten arvojen että toisaalta kansallisten arvojen kontrastiksi
 lainausmerkeissä ulikansallisen ideologisen aivopesun, jota ei
 yleensä ole totuttu liittämään eettisiin kysymyksiin - paremmin-
 kin joukkoviestintään. Tässä sen yllättävä , perustelematon
 mainitseminen tuntuu vain vaikeuttavan ajattelua.

Laadin tekstistä luettavuustestiä varten neljä muuta versiota,
 joissa kussakin yksinkertaistin kieltä joiltakin osin - kuiten-
 kin niin, että asiasisältö pysyi samana.

VERSIO B:

SISÄLLÖLTÄÄN KIELTEINEN (tuskin-)LAUSE MYÖNTEISEKSI:

- - Nykyisenä aikana, jolloin kansallisia arvoja koroste-
 taan vaihtoehtona "ulikansalliselle ideologiselle aivope-
 sulle", tämän myöntäminen **on valitettavasti helppoa** kans-
 samme eri mieltä oleville.

VERSIO C:

LAUSERAKENTEITA SUJUVOITETTU:

Olemme itse pyrkineet töissämme osoittamaan, että parhaat
 länsimaiset arvot ja niiden kunnioittaminen voivat johtaa
 vain vapaamieliseen aborttinäkemykseen, jossa naisen oma
 valinta **on riittävä raskauden keskeyttämisen ehto**. Jos
 olemme oikeassa, Suomen maltillista, mutta ei missään
 nimessä täysin vapaamielistä aborttilainsäädäntöä voidaan
 puolustaa vain myöntämällä, **etteivät meidän tarkoitamamme
 parhaat länsimaiset arvot sovi yhteen suomalaiskansallis-
 ten aatteiden kanssa**. Nykyisenä aikana, jolloin kansalli-
 sia arvoja korostetaan "ulikansallisen ideologisen aivope-
 sun" vastakohtana, **kanssamme eri mieltä olevien on valitet-
 tavasti tuskin edes vaikeaa myöntää tätä**.

VERSIO D:

PRONOMINI TÄMÄN KORVATTU NOMINILAUSEKKEELLA

- - Nykyisenä aikana, jolloin kansallisia arvoja koroste-
 taan vaihtoehtona "ulikansalliselle ideologiselle aivope-
 sulle", **parhaiden länsimaisten arvojen ja suomalaiskansal-
 listen arvojen ristiriidan myöntäminen on valitettavasti
 tuskin edes vaikeaa kanssamme eri mieltä oleville**.

VERSIO E:

MAHDOLLISIMMAN MONIA LUKEMISTA HELPOTTAVAA MUUTOSTIA:

LAUSERAKENTEITA SUJUUDITETTU, VIIMEINEN PITKÄ VIRKE JAETTU

KAHTIA, TÄMÄ KORVATTU NOMINILAUSEKKEELLA, KANSSAMME ERI MIELTÄ

OLEVIEN TARKOITE ON TASMENNETTY ERILLISELLÄ ATTRIBUUTILLA:

Olemme pyrkineet töissämme osoittamaan, että parhaat länsimaiset arvot ja niiden kunnioittaminen voivat johtaa vain vapaamieliseen aborttinäkemykseen, jonka mukaan naisen oma valinta on raskauden keskeyttämisen riittävä ehto. Jos olemme oikeassa, Suomen maltillista, mutta ei missään nimessä täysin vapaamielistä aborttilainsäädäntöä voidaan puolustaa vain myöntämällä, etteivät parhaat länsimaiset arvot - kuten me ne olemme ymmärtäneet - sovi yhteen suomalaiskansallisten aatteiden kanssa. Nykyisenä aikana on tapana korostaa kansallisia arvoja "ylikansallisen ideologisen aivopessun" vastakohtana. Siksi kanssamme eri mieltä olevien, nykyistä aborttilainsäädäntöä puolustavien on valitettavasti helppo myöntää, etteivät parhaat länsimaiset arvot sovi yhteen suomalaiskansallisten aatteiden kanssa.

Kokeilin näiden tekstikatkelmien ymmärrettävyyttä 51 koehenkilön avulla, joista 24 oli suomen kielen opiskelijoita ja 11 muita historiallis-kielilitieteellisen osaston opiskelijoita sekä 16 lukion ylimmän luokan oppilaita. Kukin näiden koehenkilöryhmän jäsenistä sai luettavakseen joko A- (= alkuperäinen), B-, C-, D- tai E-version. Jokaisella oli siis luettavanaan kolumnin kaksi viimeistä kappaletta joko alkuperäismuodossa tai muunneltuna versiona. Lukemisaikaa annettiin 10 minuuttia. Koehenkilöitä pyydettiin painamaan mieleensä tekstin ajatukset niin, että he pystyisivät ne muistamaan. Lukuajan jälkeen tekstit kerättiin pois ja koehenkilöitä pyydettiin vastaamaan muutamiin tekstiä koskeviin kysymyksiin. Seuraavassa käsittelem erikseen kuhunkin testikysymykseen tulleita vastauksia:

1. KYSYMYYS

Mikä on kirjoittajien mielestä oikea peruste abortin myöntämiselle?

TEKSTIVERSIO:	A	B	C	D	E	YHT.
VASTAUS: Naisen oma valinta	6	7	7	5	7	32
Ei käy ilmi / Eivät esitä perusteita	2	1	1	1	3	5
Laillisuus	1	0	2	0	1	4
Esittävät useita perusteita	4	0	0	1	0	5
EI VASTAUSTA	-	-	-	-	2	2

YHT.	13	8	10	7	13	51

Tähän kysymykseen tarjoutuu vastaukseksi "naisen oma valinta" toiseksi viimeisestä virkkeestä, joka on melko selkeästi muotoiltu. Taulukosta käy ilmi, että suurin osa kaikista vastaajista (n. 63 %) on antanut tämän vastauksen. Vastauksia "ei käy ilmi" ja "esittävät useita perusteita" on seuraavaksi eniten. Näistä kumpaakaan ei tekstin perusteella voi pitää vääränä tulkintana.

2. KYSYMYS:

Onko Suomen aborttilainsäädäntö kirjoittajien mielestä liian ankara, sopiva vai liian vapaamielinen?

TEKSTIIVERSIO:	A	B	C	D	E	YHT.
VASTAUS:						
Liian ankara	4	5	5	2	9	25
Sopiva	6	2	4	3	1	16
Liian vapaamielinen	2	1	0	0	3	6
Liian ankara, mutta Suomeen sopiva	1	0	1	2	0	4
YHT.	13	8	10	7	13	51

Taulukosta näkyy, että noin puolet kaikista vastaajista on vastannut "liian ankara", mikä tulkinta tekstistä selvästi nousee-kin esiin, ja sen frekvenssi on odotuksenmukaisesti suurin helpoimman (E) tekstin lukeneilla. Toiseksi yleisin vastausvaihtoehto on "sopiva", jota taas ei voi pitää oikeana tulkintana. "Sopiva"-vastausten määrä on toiseksi suurin, noin kolmasosa kaikista; suurimmillaan se on alkuperäistekstissä ja pienimmillään selkeimmässä (E) tekstissä. Vastauksia "liian vapaamielinen" on noin kymmenen prosenttia kaikista, ja yllättäen aika monta selkeytettyssä (E) tekstissä.

3. KYSYMYS:

Mikä on mielestäsi kirjoittajien tarkoitus, kun he asettavat tekstin lopussa rinnakkain kansalliset arvot ja (lainausmerkeissä) "ylikansallisen ideologisen aivopesun" ?

TEKSTIVERSIO:	A	B	C	D	E	
VASTAUS:						
He haluavat säilyttää tässä asiassa kansalliset arvot / Ylikansallisten seuraaminen on huono asia.	7	1	3	1	2	YHT. 14
Kansalliset arvot ovat jarruna/tekosyynä /Asettavat etusijalle parhaat kansainväliset/länsimaiset arvot	2	2	3	4	3	14
Eivät ota kantaa /Haluavat saada lukijan pohtimaan asiaa	1	2	1	0	4	8
KRITIIKKIÄ TEKSTIN VAIKEASELKOISUUTTA KOHTAAN, EI VASTAUSTA	3	2	2	1	2	10
EI VASTAUSTA	0	1	1	1	1	4
Epäselvä	0	0	0	0	1	1
Yht.	13	8	10	7	13	51

Tämä kysymys sattuu kohtaan, joka on tekstissä kaikkein hämärin. Taulukosta näkyy, että kaikista vastaajista tasan yhtä moni, noin kolmasosa, on vastannut "haluavat säilyttää kansalliset arvot" ja "haluavat säilyttää kansainväliset/länsimaiset arvot". Tämä on tilanne, jos tarkastellaan koko vastaajajoukkoa. Mutta jos katsotaan eri tekstiversioiden lukeneita, havaitaan että väärä vaihtoehto on suurimmillaan alkuperäisversiossa, sillä yli puolet A-tekstin lukeneista on valinnut sen. Muissa tekstiversioissa sen osuus on jo paljon vähäisempi. Siis pienetkin

tekstimuutokset ovat tässä ohjanneet oikeampaan ymmärtämiseen.

"Kansainvälisten arvojen" preferenssi on suurin D-tekstin luke-neilla, mikä onkin ymmärrettävää, sillä siinähan viittaussuh-teiltaan hämähä tämä on korvattu nominilausekkeella. Tästä nä-kee, että viittaussuhteen etäisyys on ollut ymmärtämisen es-teenä.

Taulukosta voi nähdä myös sellaisen kehityksen, että kun tekstiä selkeytetään kaikilla mahdollisilla tavoilla (E-versio), yhä useammalle lukijalle paljastuu, etteivät kirjoittajat oikeastaan ole halunneetkaan ottaa aivan selvää kantaa. Noin kolmasosa E-version lukeneista on tätä mieltä. Vastaamatta jättäneitä, tekstin vaikeaselkoisuutta kritisoineita on kaikissa ryhmissä.

Tämän viimeisen kysymyksen vastauksista näkee, että kun jokin kohta tekstissä on lähes ylittämättömän mutkikas, vastaa-ja tarttuu yksittäiseen ilmaisuun (tässä "ylikansallinen ideologi-nen aivopesu") ja tekee päätelmiä sen perusteella. Mutta kun sanontaa selkeytetään, lukija näkeekin selvemmin kirjoittajan intention ja toisaalta myös sen, ettei tämä otakaan selvää kantaa asiaan.

Abortti on eettisenä ongelmana ilmeisen vaikea, ja siksi monien on vaikea olla ehdottomasti sen puolella tai sitä vastaan. Uskoisin, että kun tässäkin on kysymys tottuneista tieteen yleistajuistajista, nimenomaan asian vaikeus on tehnyt viimei-estä virkkeestä vaikeasti purettavan sykerön. Kaiken tekstissä aiemmin esitetyn taustatiedon jälkeen olisi eettisen ohjeen

antamisen aika, mutta kun se on vaikeaa, syntyy ajatusta hämärtävä sanasokkelo, jonka perusteella kirjoittajien intentiot voidaan tulkita millaisiksi tahansa.